

**КЛЮЧОВІ ЗМІНИ В ОНОВЛЕНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ 5-9 КЛАСІВ
за результатами обговорення на платформі EdEra та на предметних робочих групах**

На виконання Наказів Міністерства освіти і науки України
№ 52 від 13 січня 2017 р.
№ 201 від 10 лютого 2017 р.

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ЗМІНИ	2
ЗМІНИ ДО ПРОГРАМ З ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ	3
УКРАЇНСЬКА МОВА. 5-9 КЛАСИ	3
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА. 5-9 КЛАСИ	5
ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. 5-9 КЛАСИ	8
ІНОЗЕМНІ МОВИ. 5-9 КЛАСИ	9
ІСТОРІЯ. 5-9 КЛАСИ	10
МИСТЕЦТВО. 5-9 КЛАСИ	12
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА. 5-9 КЛАСИ	13
ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я. 5-9 КЛАСИ	14
ЗМІНИ ДО ПРОГРАМ З ЦИКЛУ ТОЧНИХ ТА ПРИРОДНИЧИХ НАУК	15
МАТЕМАТИКА. 5-9 КЛАСИ	15
ПРИРОДОЗНАВСТВО. 5 КЛАС	16
БІОЛОГІЯ. 6-9 КЛАСИ	17
ГЕОГРАФІЯ. 6-9 КЛАСИ	18
ФІЗИКА. 7-9 КЛАСИ	19
ХІМІЯ. 7-9 КЛАСИ	20
ІНФОРМАТИКА. 5-9 КЛАСИ	21
ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ. 5-9 КЛАСИ	22

ЗАГАЛЬНІ ЗМІНИ

Оновлення навчальних програм відбувається відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 № 462).

Безпосередньо громадське обговорення на платформі EdEra та робота з оновлення програм виконується на виконання наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13 січня 2017 р. і № 201 від 10 лютого 2017 р.

У змісті навчальних програм основної школи послідовно впроваджено компетентнісний підхід, який відповідає стратегічному напрямку розвитку освіти в контексті положень «Нової української школи» (2016)

У проектах пояснювальних записок розкривається загальна мета шкільної освіти, стисло розкрито сутність компетентнісного підходу і роль кожного предмету у формуванні ключових компетентностей, з'ясовано особливості запровадження наскрізних змістовних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання; спрогнозовано портрет випускника основної школи.

Запропонований «Новою українською школою» структурний компонент «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» укладено з урахуванням компетентнісного підходу (на основі рубрики «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів»).

Команда проекту висловлює щирю вдячність усім небайдужим, хто взяв участь в обговоренні програм основної школи. Ця ініціативність та прагнення до змін в освіті свідчать, що суспільство не тільки усвідомлює важливість оновлення змісту освіти, але й готово брати у цих процесах активну участь.

Унесенні пропозицій на порталі EdEra взяло участь більше 1220 дописувачів, які залишили сумарно більше 10 тисяч пропозицій та коментарів до них.

Сподіваємося, що участь громадськості у другій сесії внесення пропозицій та оновлення програм і надалі буде, принаймні, такою ж активною — заради майбутнього наших дітей.

Оновлюємо школу разом.

ЗМІНИ ДО ПРОГРАМ З ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

УКРАЇНСЬКА МОВА. 5-9 КЛАСИ

У результаті поетапної роботи, а також опрацювання і врахування пропозицій та зауважень, надісланих у процесі обговорення навчальної програми на платформу EdEra, внесено такі зміни:

1. Наскрізно впроваджено механізм реалізації завдань компетентнісного підходу в навчанні української мови в контексті положень «Нової української школи», згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженим 2011 р.
2. Розроблено новий формат пояснювальної записки до програми, де визначено ієрархію цілей навчання, зазначено мету базової середньої освіти, уточнено предметну мету.
3. Відповідно до поставлених цілей навчання української мови і стратегій модернізації освіти в Україні конкретизовано завдання навчального предмета.
4. Спрощено формулювання тем мовної і мовленнєвої змістових ліній, зокрема мовленнєвознавчих понять.
5. Вилучено рубрики «Внутрішньопредметні зв'язки», «Міжпредметні зв'язки», «Культура мовлення» з метою уникнення дублювань.
6. У переліку очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів виділено знаннєвий, діяльнісний і ціннісний складники.
7. Унесено зміни до структури програми: мовну та мовленнєву змістові лінії синхронізовано: у мовленнєвій подано усні та письмові види роботи з використанням паралельно виучуваного на аспектичних уроках теоретичного матеріалу.
8. Творчим роботам надано виразно практичного спрямування.
9. Крім обов'язкових видів творчих робіт, до програми включено рекомендовані, право вибору яких надано вчителю, чим підкреслено важливість його ролі в організації освітнього процесу. Серед рекомендованих видів робіт учитель може обрати ті, які вважає найбільш корисними, до того ж він може змінювати теми висловлень у відповідності до інтересів і потреб кожного класу. У такий спосіб утверджено свободу професійної діяльності педагога, створено умови для підвищення його професійної майстерності.
10. З метою розвантаження програми вилучено деякі види творчих робіт (відгук про відповідь товариша в 5 класі, повідомлення на лінгвістичну тему в науковому стилі в 6 класі, переказ тексту наукового стилю та відповідь на уроці в науковому стилі в 5 класі, вибірковий переказ тексту наукового стилю в 6, 9 класах).
11. Додано як обов'язковий такий сучасний вид роботи, як есе (розмірковування в довільній формі).
12. Осучаснено перелік запропонованих до вивчення ділових паперів (вилучено *автобіографію, протокол, витяг із протоколу; розписку* в 7 класі замінено на *звіт про виконану роботу, план роботи* перенесено з 6-ого у 8 клас).
13. У мовній змістовій лінії перерозподілено навчальні години на повторення вивченого в попередніх класах (указано перед окремими розділами).
14. Змінено послідовність тем мовної змістової лінії в 5 класі для оптимізації їх відповідно до вікових особливостей учнів.
15. Замінено в 5 класі тему «Частини мови» на «Текст. Речення. Слово» в розділі «Повторення вивченого в початкових класах».
16. З програми 5 класу вилучено теми «Види речень за метою висловлення та інтонацією» (як вивчені в початковій школі), «Стилі мовлення».

17. Перенесено тему «Правопис слів іншомовного походження» з 5 до 6 класу, розвантажено тему «Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків» у 5 класі з метою оптимізації та уникнення повторів.
18. Зазначений у навчальній програмі розподіл годин між розділами вирішено вважати орієнтовним. У разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА. 5-9 КЛАСИ

Упроваджено компетентнісний підхід до навчання української літератури в контексті положень «Нової української школи» (2016) відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 № 462).

1. Створено проект пояснювальної записки до програми: мету базової загальної освіти, роль української літератури у формуванні ключових компетентностей, з'ясовано особливості запровадження наскрізних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються в процесі навчання й виховання; спрогнозовано портрет випускника основної школи.
2. Опрацьовано матеріали, що базуються на досвіді міжнародних проєктів: «Практичні пропозиції щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства в Новій українській школі», «Керівні принципи освіти в галузі прав людини для системи середньої школи», «Права людини для дітей: посібник для вчителів та тренерів», «Рекомендації щодо впровадження підходу, заснованого на правах людини, до загальної середньої освіти в Україні (соціогуманітарний цикл)», «Шкільний календар прав людини», програму курсу «Вчимося жити разом», матеріали проєктів «Основи здоров'я» та «Фінансова грамотність», матеріали з медіаграмотності.
3. Запропонований «Новою українською школою» структурний компонент «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» укладено з урахуванням компетентнісного підходу до літературної освіти.
4. Задля осучаснення змістового компоненту програми, актуалізації компетентнісного підходу, надання вчителю методичної допомоги під час вивчення програмових тем запропоновано рекомендаційні рубрики «**Мистецький контекст**» (МК), у якій подано зразки різних видів мистецтв; «**Сучасна українська дитяча й підліткова література**» (СЛ), у якій запропоновано сучасні твори, які ідейно та тематично пов'язані із творами для текстуального вивчення (можна використовувати за рахунок резервних годин; на уроках позакласного читання, літератури рідного краю).
5. Здійснено частковий перерозподіл кількості годин на вивчення творів (зі збереженням структурних тематичних блоків чинної програми) (табл.1).
6. З урахуванням численних пропозицій у змісті програми запропоновано альтернативу під час вивчення тем, внесено корективи (табл. 2), що дозволило осучаснити корпус програмових текстів новими авторами.
7. Оновлено список додаткової літератури для читання.
8. Унормовано (відповідно до специфіки тем та вікових особливостей учнів) перелік понять із теорії літератури (додаток).
9. Спрощено й відкориговано анотації до літературних тем, запропонованих до вивчення (додаток).
10. Вилучено вивчення напам'ять: загадок, прислів'їв, приказок (5 клас), байку
11. Л. Глібова «Щука» (6 клас), поезії Олега Ольжича / Олени Теліги (7 клас).

Таблиця 1

Клас	Назва теми	Додано годин	Вилучено годин	Рекомендовано годин
5	Народні казки		2	4
5	Із народної мудрості. Загадки. Прислів'я та приказки		2	2
5	Василь Симоненко	1		3
5	Леонід Глібов	1		2
5	Зірка Мензатюк. «Тасмниця козацької шаблі»	1		4
5	Євген Гуцало	1		2
6	Ярослав Стельмах	1		3
6	Леся Воронина	1		4
7	Михайло Стельмах		1	5
7	Богдан Лепкий	1		2
7	Любов Пономаренко	1		2
7	Олег Ольжич. Олена Теліга		2	2
8	Іван Карпенко-Карий		1	4
8	Юрій Винничук. «Місце для дракона»	1		4
9	Українська література доби Ренесансу і доби Бароко. Григорій Сковорода	1		4
9	Григорій Квітка-Основ'яненко	1		3
9	Література українського романтизму		1	1
9	Тарас Шевченко. «Доля», «Росли укупочці, зросли...».	1		2
9	Марко Вовчок	1		3

Таблиця 2

Клас	Назва теми	Додано	Вилучено	Зміни (на розсуд вчителя / задля розвантаження)
5	Легенди			Подано 5 на вибір учителя
5	Народні казки	«Яйце-райце»		Казки однієї тематичної групи подано на вибір: «Про правду і кривду» <u>або</u> «Мудра дівчина»; «Ох» <u>або</u> «Летючий корабель»
5	Літописні оповіді			Три твори на вибір учителя
5	Із народної мудрості			Вилучено вивчення напам'ять загадок, прислів'їв, приказок
5	Олександр Олесь			Твори із книги «Княжа Україна» подано 2 на вибір
5	Тарас Шевченко			Ознайомлення з дитячими роками Т.Шевченка на основі творів на вибір: <i>Степан Васильченко.</i> «В бур'янах» <u>або</u> <i>Оксана Іваненко.</i> «Тарасові шляхи» (оглядово)
5	П.Тичина, М. Рильський			Поняття «ліричний герой» логічно перенесено в уроки вивчення творчості П.Тичини
6	Тарас Шевченко			Уточнено назву «Думка» («Тече вода в синє море»)
6	Леонід Глібов			Вилучено вивчення байки «Щука» напам'ять.
6 клас	Павло Глазовий	«Кух-лик»		«Найважча роль», «Заморські гості», «Кухлик», «Похвала» – 2-3 – на розсуд учителя

7	ІЗ ПІСЕННИХ СКАРБІВ			2 пісні – на розсуд учителя.
7	Марина Павленко			Запропоновано альтернативу для текстуального вивчення: <i>Марина Павленко. «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських»</i> <i>Або</i> <i>Степан Процюк. «Аргонавти»</i>
7	Олег Ольжич. Олена Теліга		О.Теліга «Пломінний день»	Запропоновано вивчення поезій на вибір: <i>Олег Ольжич, Олена Теліга – по 1 твору</i> Вилучено вивчення поезії напам'ять
7	Пісенна творчість українських поетів		«Вчителька»	<i>А. Малишко «Пісня про рушник», «Стежина» або</i> <i>В. Івасюк «Червона рута», «Балада про мальви», «Я піду в далекі гори», «Водограй»</i>
8	Усна народна творчість			Українські історичні пісні 1-2 з кожної тематичної групи – на вибір учителя
8	Тарас Шевченко			замість вивчення поезії «Мені однаково» запропоновано 1 поезію для вивчення напам'ять – на вибір
9	Родинно-побутові пісні	Жартівлива пісня «Ой під вишнею, під череш-нею»		<i>Родинно-побутові пісні</i> «Місяць на небі, зіроньки сяють», «Цвіте терен, цвіте терен», «Сонце низенько» (2 на вибір) + жартівлива
9	Українська середньовічна література XI–XV ст.			Розвиток писемності після хрещення Русі-України (988 р.). Найдавніші рукописні книги Київської Русі (Остромирове Євангеліє, Ізборник Святослава) (оглядово).
9	<i>Пам'ятки оригінальної літератури княжої Русі-України</i>			Літописи як історико-художні твори. «Повість минулих літ». «Поченіє Володимира Мономаха», Києво-Печерський патерик (оглядово).
9	Українська література доби Ренесансу і доби Бароко			Видатні діячі української культури (оглядово)
9	Література українського романтизму			Література українського романтизму (оглядово)
9	Література українського романтизму			Вилучено байкарську творчість поетів-романтиків; для текстуального вивчення: Петро Гулак-Артемівський. балада «Рибалка»; Євген Гребінка. Вірш «Човен».
9	Михайло Старицький			Вилучено
9	Іван Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я»			Вилучено

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. 5-9 КЛАСИ

1. Імплементовано компетентнісний підхід до вивчення зарубіжної літератури в контексті положень «Нової української школи» згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти.

2. Під час оновлення програми враховано Рекомендації щодо впровадження підходу, заснованого на правах людини, до загальної середньої освіти в Україні (соціогуманітарний цикл) Організації безпеки та співробітництва в Європі, Практичні пропозиції щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства в Новій українській школі, Керівні принципи освіти в галузі прав людини, програму курсу «Вчимося жити разом», матеріали проєктів «Основи здоров'я» та «Фінансова грамотність».

3. У проєкті пояснювальної записки до програми визначено ієрархію цілей навчання, мету базової загальної освіти, роль зарубіжної літератури у формуванні ключових компетентностей, з'ясовано особливості запровадження наскрізних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека» й «Підприємливість та фінансова грамотність», які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання.

4. У програмі виокремлено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами), з'ясовано особливості реалізації ключових компетентностей та предметних компетентностей. Предметні компетентності є багатокомпонентним утворенням, основними складниками якого є знаннєвий, діяльнісний і ціннісний компоненти.

5. Спрогнозовано портрет випускника основної школи, патріота України, який поважає історію і культуру своєї та інших країн, вільно володіє державною мовою, активний і відповідальний у громадському й особистому житті, підприємливий та ініціативний, дотримується здорового способу життя.

6. Пропозиції до обговорення на групі було узагальнено за змістом. Рішення робочої групи щодо кожної пропозиції аргументовано.

7. З огляду на одержані під час обговорення на порталі EdEra пропозиції розширено список творів для альтернативного вивчення: додано «Снігову королеву» Г. К. Андерсена у 5 класі, «Собаче серце» М. О. Булгакова у 9 класі.

8. Додано рубрику «Міжпредметні зв'язки».

9. Розширено список творів для вивчення напам'ять за вибором учнів: байка І. А. Крилова у 6 класі, сонети В. Шекспіра і Ф. Петрарки у 8 класі, поезії О. С. Пушкіна у 9 класі.

10. До списку додаткового читання додано. «Мій дідусь був черешнею» А. Нанетті, «Чи вмієш ти свистати, Юганно?» У. Старка.

11. Спрощено формулювання окремих державних вимог літературознавчої лінії з метою урахування вікових особливостей учнів.

ІНОЗЕМНІ МОВИ. 5-9 КЛАСИ

1. Удосконалено застосування компетентнісного підходу до навчання іноземної мови в контексті положень «Нової української школи» згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти.
2. Створено проект пояснювальної записки до програми – визначено ієрархію цілей навчання, завдання навчального предмета узгоджено із галузевою та освітньою метою, а також із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: викладання, вивчення, оцінювання.
3. Узгоджено термінологічний апарат, зокрема, назви комунікативних умінь, із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.
4. Виокремлено в навчальних програмах чотири інтегровані змістові лінії, а саме: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.
5. Додано новий розділ до змістової частини програми «Інтегровані змістові лінії та орієнтовні способи їх реалізації», в якому для кожного класу за тематикою ситуативного спілкування сформульовані відповідні комунікативні вміння.
6. Визначено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів відповідно до рівнів і дескрипторів комунікативних умінь Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (комунікативна компетентність).
7. Окреслено лексичний, граматичний і фонологічний діапазон учня/учениці на кінець 9-го класу (лінгвістична компетенція).
8. Уточнено орієнтовний розподіл змісту по класах стосовно сфер спілкування, тематики ситуативного спілкування, мовленнєвих функцій та мовного інвентаря.
9. Внесено до складу граматичного мінімуму (англійська мова) у 5-му класі спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземної мови вивчення часових форм Present та Past Continuous, які були вилучені з програм для початкової школи у процесі їх оновлення.
10. Перенесено зміст рубрик «Соціокультурна компетенція», «Загальнонавчальна компетенція» в опис компетентнісного потенціалу предмета «Іноземні мови» до відповідної компетентності з метою уникнення дублювань.
11. Введено орієнтовні параметри оцінювання в узгодженні з програмами початкової школи, конкретизовано кількісні показники з усного сприймання.
12. Змінено змістове наповнення теми «Засоби масової інформації» у 9 класі з метою її оптимізації і відповідно до інтересів сучасних учнів.
13. Виправлено друкарські та стилістичні неточності.

ІСТОРІЯ. 5-9 КЛАСИ

Відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13 січня 2017 р. і № 201 від 10 лютого 2017 р., на громадське обговорення (на сайті EdEra) з метою модернізації навчальних програм на основі компетентнісного підходу було винесено: дві програми пропедевтичного курсу історії для учнів 5 класу, а саме *Вступ до історії України* та *Історія України (Вступ до історії)*, програма інтегрованого курсу *Всесвітня історія. Історія України* для учнів 6 класу, програми з *Історії України* та *Всесвітньої історії* для учнів 7–9 класів.

* * *

Пропозиції й коментарі учасників обговорення стосувалися головно «розвантаження» змісту окремих тем з історії України і всесвітньої історії та уточнення вимог до навчальних досягнень учнів. При оновленні навчальних програм більшість висловлених пропозицій було враховано. Ось найважливіші зміни:

— Програми перебудовано на основі результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, які є сукупністю знаннєвого, смислового і діяльнісного компонентів. Зміст історичної освіти в оновлених програмах виступає не як самоціль, а як інструмент для досягнення окреслених результатів, що забезпечують формування життєво важливих компетентностей.

— Збалансовано обсяги виділеного на навчання історії по класах і реального (тобто потрібного для досягнення програмних цілей) часу. Із змісту навчального матеріалу вилучено другорядні для цілісного сприймання і системного розуміння історії фрагменти або запропоновано (як у випадку історії Сходу) вивчати їх оглядово.

— Забезпечено доступність і системність цілей навчання. Їх сформульовано щодо кожного розділу як очікувані результати навчання (навчальні досягнення учнів). Збережено тільки досяжні для учнів відповідного віку очікувані результати навчання і скорочено вимоги щодо знання фактологічного матеріалу (дат, імен, подій, термінів).

— Суттєво розширено можливості для вчителя самостійно планувати навчальну роботу з учнями як за змістом, так і за видами. Орієнтуючись на результати навчально-пізнавальної діяльності (що акцентують на зв'язку знаннєвого, смислового і діяльнісного компонентів), учитель зможе самостійно визначати навчальний час за розділами програм.

— Вилучено обов'язкові теми практичних занять, які обмежували самостійність учителя в доборі джерельного матеріалу, методів і прийомів навчання. Натомість запропоновано орієнтовну тематику практичних і творчих робіт із зазначенням, що вони є невід'ємною частиною навчання історії в сучасній школі і можуть відбуватися в різних формах, зокрема й у формі практичних занять.

— Створено нову пояснювальну записку до програм, в якій визначено: мету шкільної історичної освіти; компетентнісний потенціал предмета, соціально й особистісно значущі ідеї, які послідовно розкриваються в процесі навчання і виховання учнів (їх співвіднесено з ключовими компетентностями); наскрізні, міжпредметні й предметні змістові лінії, що забезпечують формування школяра як культурно освіченої, інформаційно свідомої й морально зрілої людини; базові елементи історичної компетентності.

— На основі винесених на обговорення чинних програм з історії для учнів 5 класу створено програму пропедевтичного курсу «Вступ до історії». Її укладено так, аби в навчальній роботі вчитель міг надалі використовувати наявні підручники і водночас мав можливість залучати інформацію з інших джерел. Пропедевтичний курс має на меті підготувати школярів до сприйняття історії як важливої складової інтелектуального життя сучасного суспільства. Результати навчально-пізнавальної діяльності учнів у межах пропедевтичного курсу досягаються через роботу з матеріалом з історії України.

— Програму інтегрованого курсу для 6 класу укладено на основі цивілізаційного підходу до розуміння історії стародавнього світу. Переформатування змісту цієї програми дало змогу інтегрувати навчальний матеріал навколо поняття європейської цивілізації, формування якої розгорталось й на теренах України.

— Програми для 7–9 класів суттєво «розвантажено». Відібрано відповідні до віку учнів навчальні досягнення, частину з них сформульовано заново, декілька тем об'єднано. Відтак учні зможуть здобути знання (базові відомості), розуміння (ключові ідеї/поняття) і вміння (тобто дії, що забезпечують систематизацію, застосування й поглиблення знань і розуміння) на основі опрацювання менших обсягів інформації.

— Запропоновано варіант для синхронізованого вивчення курсів історії України та всесвітньої історії. Послідовність вивчення тем двох курсів наведено в пояснювальній записці і вступних частинах до програм історії України і всесвітньої історії для сьомого, восьмого і дев'ятого класів.

— Розділи програм доповнено посиланнями на міжпредметні зв'язки, тобто на можливості використання навчальних ресурсів географії, природознавства, української та зарубіжної літератури, інформатики, мистецтва. Положення, які стосуються реалізації наскрізних змістових ліній, відображено через очікувані результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності.

Голова Робочої групи,
доцент кафедри новітньої історії України ім. М.Грушевського
Львівського національного університету ім. І.Франка

Мудрий М.М.

Модератор Робочої групи,
завідувач кабінету розвитку освіти
Львівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Пастушенко Р.Я.

МИСТЕЦТВО. 5-9 КЛАСИ

Робочою групою опрацьовано 182 коментарі, що надійшли на платформу EdEra, з них: 131 - у першу сесію обговорення та 51 - у другу сесію.

Водночас з доопрацюванням змісту програми відповідно до коментарів дописувачів, робочою групою здійснено роботу щодо посилення реалізації провідних підходів у навчанні:

особистісно орієнтованого:

з метою реалізації провідної місії освіти - формування та розвиток цілісної особистості учня/учениці - у Пояснювальній записці програми зазначено мету базової середньої освіти, єдину для усіх навчальних предметів, та прописано завдання предмету «Мистецтво», які її реалізують;

компетентнісного:

визначено сутність предметної мистецької та міжпредметних естетичних компетентностей; розкрито можливості мистецтва у формуванні ключових компетентностей;

діяльнісного:

ретельно опрацьовано розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів», де: доопрацьовано вимоги програми відповідно до коментарів дописувачів; вимоги до учнів згруповано у відповідності до компетентнісних компонентів (знансвий, діяльнісний, ціннісний), рельєфно прописано ціннісний компонент, посилено діяльнісний компонент;

інтегрованого:

у Пояснювальній записці окреслено особливості уведення наскрізних змістових ліній, конкретизовано їх реалізацію в розділі «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів»; для посилення міжпредметних зв'язків у програмі зазначена вимога «розуміти зв'язок музики/образотворчого мистецтва/мистецтва з предметами інших освітніх галузей і застосовувати міжпредметні компетентності у процесі самореалізації та у соціокультурній діяльності», яка завдяки прозорості змісту навчальної програми та можливості вчителя самостійно обирати художні твори, може реалізовуватися на різних етапах навчання.

Також окреслено важливість ролі вчителя щодо організації освітнього процесу, а саме: *«Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. **Вчитель самостійно** визначає обсяг годин на вивчення окремої теми навчальної програми, за необхідності має право змінювати порядок вивчення тем у межах класу».*

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА. 5-9 КЛАСИ

Імплементовано компетентнісний підхід до вивчення предмету «Фізична культура» в контексті положень «Нової української школи» згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти.

Створено проект пояснювальної записки до програми – визначено ієрархію цілей навчання, мету навчального предмета узгоджено із галузевою та освітньою.

- Робочою групою опрацьовано 465 коментарів, що надійшли на платформу EdEra. Більшість коментарів не враховано за відсутності конкретних пропозицій щодо власне змісту програми. Частина пропозицій стосувалася організації медичного контролю або правил безпеки під час уроку, частина – правил ведення шкільної документації (заповнення журналу, написання конспектів тощо), а також матеріально-технічної бази та складання розкладу.
- Враховані пропозиції дали можливість осучаснити програму, наблизити її до реального життя, уникнути деяких помилок та невідповідностей.
- Пропонована структура програми є, на нашу думку, максимально інформативною для вчителя, адже у ній чітко висвітлені знанневий, діяльнісний та оцінно-ціннісний компонент, змістова частина. Дана структура, на наш погляд, дозволяє вчителю більш об’єктивно оцінити досягнення учня.
- Враховано деякі гендерні аспекти.
- Додано ще 7 модулів (регбі, корфбол, петанк, фехтування, військово-спортивні ігри, степ-аеробіка та чирлідінг)

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я. 5-9 КЛАСИ

Аналіз пропозицій свідчить про усвідомлення дописувачами важливості навчального предмету **«Основи здоров'я»** в освітньому процесі загальноосвітнього навчального закладу, бажання удосконалити його зміст задля формування здоров'язбережної компетентності, безпечної поведінки, здорового способу життя школярів, а також необхідності забезпечення збереження здоров'я учнів у навчально-виховному процесі.

За підсумками двох сесій із усіх коментарів: враховано – 64; частково враховано – 86; взято до уваги – 64; не враховано – 55.

Удосконалення програм здійснено з урахуванням потреби посилення реалізації провідних підходів у навчанні:

- *особистісно орієнтованого,*
- *компетентнісного.*
- *діяльнісного,*
- *інтегрованого.*

Таким чином у програмі **«Основи здоров'я»** зменшено обсяг теоретичного матеріалу і, відповідно, збільшено кількість практичних робіт та частку занять, що виконуються поза межами класу; збільшено кількість уроків, присвячених безпечній поведінці (Інтернет, соціальні мережі, громадські місця; підозрілі предмети / забуті речі тощо)

Також узято до уваги зауваження дописувачів щодо необхідності поліпшення стану викладання предмету та належної підготовки вчителя. У вступі окреслено важливість ролі вчителя предмета **«Основи здоров'я»** щодо організації освітнього процесу, використання активних методів навчання, зокрема – навчання на основі життєвих навичок.

ЗМІНИ ДО ПРОГРАМ З ЦИКЛУ ТОЧНИХ ТА ПРИРОДНИЧИХ НАУК

МАТЕМАТИКА. 5-9 КЛАСИ

Основним посилом обговорення навчальної програми з математики була надмірна завантаженість курсу. Оскільки додаткова кількість годин, яку просила більшість дописувачів, не входила до повноважень робочої групи, було прийнято рішення максимально розвантажити наявний матеріал в межах діючого стандарту. Вилучено деякий матеріал, який не використовується ні для логічного розгортання курсу, ні під час розв'язування задач і не має прикладного значення, звужено межі застосування окремих математичних фактів, зменшено обсяг громіздких обчислень і перетворень. При цьому до програми не включався новий зміст навчання.

Розвантаження відбулося і шляхом уточнення, корегування очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів з метою спрощення деяких з них, уникнення надмірної їх деталізації.

Проаналізовано міжпредметні зв'язки, по можливості переставлено математичний матеріал для кращого його використання в інших предметах. Зокрема в межах теми «Раціональні вирази» (8 клас) переставлено стандартний вигляд числа, що використовується в хімії.

Робоча група намагалася сформулювати навчальну програму таким чином, щоб посилити практичну спрямованість курсу математики. По можливості більшість задач, що пропонуються учням для розв'язання, мають практичний зміст. Для зручності вчителя в кінці кожного класу сформульовано певний перелік практичних задач, що можуть виконуватись на уроках. Їх розв'язання сприятиме реалізації наскрізних ліній ключових компетентностей.

Зазнала також змін структура програми. Суттєва зміна - порядок стовпців змістової частини. На перше місце поставлено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, а не зміст навчального матеріалу, необхідний для їх досягнення, щоб підкреслити, що не самі знання є основною метою навчання. Очікувані результати навчання упорядковані за знанневим, діяльнісним і ціннісним компонентами компетентностей та їх складниками.

Зміни стосуються кількості годин на кожну тему. Із усіх класів було вилучено тему повторення. Також орієнтовану кількість годин замінено на мінімальну. За рахунок цього було виділено суттєву кількість годин резерву, що пропонується використати на розгляд вчителя: повторення матеріалу на початку та/або в кінці року, або на збільшення кількості годин на кожну із вказаних у програмі тем.

Суттєві зміни у змісті навчання

Алгебра

9 клас

1. Переставлена тема «Послідовності, прогресії» (тепер вона вивчатиметься раніше).
2. Введено тему передбачену державним стандартом «Основи комбінаторики, ймовірності, статистики», але очікувані результати її вивчення максимально спрощені.

Геометрія

7 клас

1. Повернуто основні задачі на побудову, але на рівні ознайомлення саме з основними побудовами (без вироблення уміння розв'язувати задачі на побудову за допомогою основних задач).

9 клас

1. З теми «Геометричні перетворення» вилучено навчальний матеріал, що стосується перетворення подібності та площ подібних фігур.

ПРИРОДОЗНАВСТВО. 5 КЛАС

1. Зміни у Пояснювальній записці стосуються:
  - оновлення та корекції основних завдань навчального предмета «Природознавство»;
  - ролі навчального предмета «Природознавство» у формуванні ключових компетентностей, зокрема предметних природничо-наукових компетентностей та реалізації наскрізних ліній;
  - коротких рекомендацій щодо виконання проектів, кількість яких суттєво зменшилась.
2. Зміни змістової частини програми:
  - зменшено кількість проектів (їх залишилось всього три), виконання яких пропонується під час спарених уроків. Через проекти будуть реалізовані наскрізні лінії компетентностей «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека» й «Підприємливість та фінансова грамотність». Навчальні проекти, що будуть виконуватись учнями: «Жива і нежива природа навколо нас», «Наш дім – Сонячна система», «Смітити не можна - переробляти (про «друге життя» побутових речей)»;
  - за результатами обговорення змістові зміни у навчальній програмі стосуються розвантаження окремих розділів і тем. Зокрема вилучено окремі теми і поняття:
    - «Хімічні елементи. Рух молекул. Різноманітність речовин. Поняття про прості та складні речовини», як складні для вікових особливостей учнів і вивчаються за програмою з хімії у 7 класі;
    - «Відмінності між галактиками. Скупчення галактик» знято як спеціальні предметні знання, які учні отримують при вивченні астрономії;
    - «Гіпотези та сучасні уявлення про виникнення Землі» спеціальні предметні знання, які учні отримують при вивченні географії у 7 класі;
    - «Масштаб» концептуально не вписується у предметні знання з природознавства, тема вивчається у 6 класі у процесі виконання відповідної практичної роботи з географії;
    - «Утворення ґрунту» вивчається у 6 і 8 класах. Відповідно до змістових змін відкореговано знання про складові, діяльнісний та ціннісний компоненти; практичні роботи та дослідницький практикум, демонстрації та організацію спостережень.
3. Внесено зміни в розподіл годин:
  - Вступ - (збільшено на 1 год, бо з'явився проект)
  - Розділ 1. Тіла, речовини та явища навколо нас. (збільшено на 1)
  - Розділ 2. Всесвіт. (зменшено на 2 год),
  - Розділ 3. Земля – планета Сонячної системи. Тема 3. Людина на планеті Земля – - 7 год (збільшено на 1 год).
4. Окрім цього окремі доповнення було внесено до «Очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів», пов'язаних зі знанням, діяльнісним та ціннісним компонентами, які стосуються міжнародних проектів.

БІОЛОГІЯ. 6-9 КЛАСИ

1. Розширено преамбулу до програми з метою показати вчителеві передбачувані результати навчання до початку роботи, а не як було раніше — в кінці. Для цього введено компетентнісний потенціал предмету. Оскільки голова групи одночасно працює і в групі з розробки стандартів до Нової української школи, ми вважали це зробити можливим і доцільним. Також прописані загальні передбачувані результати навчання у базовій школі. Було бажання прописати їх від першої особи, щоб учень сказав учителю, чого він від нього бажає, але теоретиками освіти було зауважено, що програма пишеться для вчителя і там не місце тексту від першої особи. Разом із тим, уперше в програмі очікувані результати навчання передують змісту.
2. Дуже важливо, що для того, аби побачити перше речення змісту програми, що його можна переписати у свій календарно-тематичний план, учителям прийдеться перечитати преамбулу і очікувані результати. На наш погляд дуже позитивно, що вчитель перед тим, як почати викладати, буде розуміти кінцеву мету своєї роботи.
3. У програмі знайшли своє відображення наскрізні теми. У преамбулі прописано, на що орієнтувати учнів кожного класу, а в змістових лініях показана дотичність кожної з них до формування важливих умінь.
4. У основній частині програми біологи зробили акцент саме на вміннях і ціннісних ставленнях, що формуються в учнів унаслідок вивчення кожної теми:

Тема 3. Принципи функціонування клітини (орієнтовно 6 годин)			
Діяльність (уміння)	Знання	Зміст	Наскрізні змістові лінії
характеризує: - процеси фотосинтезу, клітинного дихання як джерел енергії для клітин; аналізує: - вплив зовнішніх факторів на протікання клітинних процесів (зокрема, чим зумовлений зелений колір рослин) порівнює: - процеси фотосинтезу та хемосинтезу	оперує термінами: - метаболізм, клітинне дихання, мітохондрії, фотосинтез, пластиди, хемосинтез називає: - процеси обміну речовин та енергії, які відбуваються в цитоплазмі клітини; - органели клітини, в яких відбувається дихання та фотосинтез; наводить приклади: - процесів розщеплення органічних речовин, що відбуваються в клітині	Обмін речовин та енергії. <i>Основні шляхи розщеплення органічних речовин в живих організмах.</i> Клітинне дихання. <i>Біохімічні механізми дихання.</i> Фотосинтез: світлова та темнова фаза. Хемосинтез. <i>Базові принципи синтетичних процесів у клітинах та організмах.</i>	Здоров'я і безпека (орієнтує на застосування знання про процеси життєдіяльності клітини для мотивації здорового способу життя) Екологічна безпека та сталий розвиток (орієнтує на усвідомлення планетарної ролі фотосинтезу як одного з основних механізмів підтримання гомеостазу в атмосфері)
	Ставлення		
висловлює судження - щодо значення процесів фотосинтезу, хемосинтезу, клітинного дихання для забезпечення енергетичних потреб організмів; - щодо планетарної ролі фотосинтезу; застосовує знання про: - процеси життєдіяльності клітини для мотивації здорового способу життя робить висновок: - про схожість процесів обміну речовин, що відбуваються в клітинах організмів різних груп організмів; - про значення методу моделювання у вивченні клітинних процесів			

5. Основна таблиця структурована, виділені терміни, якими учень оперуватиме після вивчення теми. Кількість цих термінів дорівнює приблизно 0,6 на урок, що цілком посилено. У межах кожної теми виділено до 40 % навчального матеріалу в опційне навчання. Це дуже позитивно і дозволить вчителю обирати з опцій ті теми, які йому ввижаються найбільш корисними і доцільними. Учням такий підхід полегшить вивчення предмета і підготовку до ЗНО.
6. На жаль, не повністю вдалося синхронізувати питання міжпредметних зв'язків через намагання деяких робочих груп з інших предметів будь-що «захистити» свій предмет, що негативно позначилося на наближенні програм з різних предметів до єдиного курсу.

ГЕОГРАФІЯ. 6-9 КЛАСИ

1. Головним у оновленні програм ми вважаємо перехід до компетентнісного підходу. На перше місце в структурі програми поставлено очікувані результати навчальної діяльності учня. За такого підходу чітко видно, якими компетентностями має оволодіти дитина при вивченні теми. Змістова частина програми в даному разі стає похідною компетентнісної частини. Учителю не потрібно концентрувати увагу на змісті матеріалу, бо у нього є дороговказ – компетентності, якими має оволодіти дитина і під ці компетентності будує виклад навчального матеріалу.
2. Пропонована структура програми є, на нашу думку, максимально інформативною для вчителя, адже у ній чітко висвітлені знанневий, діяльнісний та оцінно-ціннісний компонент, змістова частина. Дана структура, на наш погляд, дозволяє вчителю більш об'єктивно оцінити досягнення учня.
3. Значна частина пропозицій стосувалась структури навчального плану, кількості годин на викладання географії, але зміна структури навчального плану не входила до нашої компетенції, тому подібні пропозиції не могли бути розглянуті.
4. Зміст оновлених програм був вибудований під наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Дані змістові лінії є ключовими для формування громадянина України, людини, яка на практиці і з користю для себе може використати набуті знання.
5. У 8 класі за багатьма пропозиціями ми вилучили питання «Геополітика» із теми «Географічний простір України» як занадто складне для учнів 8 класу. Усунуто ряд недоречностей зі змістової частини. Наприклад, «Географічні аспекти поширення релігій в Україні» не мають особливого смислу для вивчення. У 9 класі робоча група додала у розділі «Вторинний сектор» питання «Виробництво будівельних матеріалів», яке було відсутнє у попередній редакції програми і яке є достатньо важливим у процесі вивчення економіки України.
6. Враховано або частково враховано близько 30% пропозицій коментаторів. Враховані пропозиції дали можливість осучаснити програму, наблизити її до реального життя, уникнути деяких помилок та невідповідностей.
7. Вирішено регламентувати години тільки за розділами, тобто вчителю самому надана можливість визначати кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми в залежності від своїх можливостей, уподобань, умов роботи та учнівського контингенту.
8. Вчителю надана можливість переставляти за необхідності теми в межах розділу.
9. Деякі практичні роботи пропонуються на вибір вчителя відповідно до можливостей та умов його роботи.
10. Запропонований розподіл годин за розділами і темами у програмах курсів географії є орієнтовним і може бути змінений вчителем в обсязі до 20% передбаченого програмою часу. Темі досліджень з географії є рекомендаційними.
11. Значна кількість пропозицій стосувалась поняття «Геополітика» у 8 класі як такого, що є складним для учнів даної вікової групи. Тому з проекту програми вилучено поняття «Геополітика».
12. Ще одна проблема: розгляд географії населення у курсі 8 класу. Робоча група розуміла деяку штучність такого перенесення суспільно-географічної теми у природничий курс. Але запланований обсяг матеріалу у 9 класу не дає можливості перемістити туди ще й вивчення географії населення.
13. Досить багато було пропозицій щодо вилучення зі змістової частини програми питання прямокутних координат у темі «Топографічна карта». Так, ці питання є складними для вивчення, але зважаючи на те, що Україна перебуває у стані війни, для наших воїнів просто життєво необхідні знання з картографії та топографії, вважаємо, що дане питання є дуже важливим для вивчення на сучасному етапі.

ФІЗИКА. 7-9 КЛАСИ

Робочою групою виявлені резерви змісту навчальної програми з фізики щодо впровадження компетентнісного підходу; опрацьовані зауваження, висловлені під час громадського обговорення програми; переглянуто зміст програми з метою його розвантаження та уточнення.

1. Розглянуто всі зауваження, що надійшли від громадськості. Враховано слушні зауваження, що не суперечать державному стандарту.
2. У теоретичній частині програми вилучено деякі питання, що надто деталізують зміст, усунуто непослідовність деяких питань. Акцентовано екологічний, енергозберезувальний і здоров'язберезувальний аспекти.
3. Експериментальну частину осучаснено завдяки рекомендаціям щодо використання цифрових комплексів, застосування компютерних програм для обробки результатів тощо.
4. Розкрито компетентнісний потенціал навчального предмета, складено таблицю, в якій кожен ключову компетентність скорельовано з предметним змістом і навчальними ресурсами для її формування.
5. Визначено предметний зміст, що розкриває наскрізні змістові лінії в кожній темі програми.
6. У кожній темі розкрито компетентнісні результати навчання згідно зі структурою компетентності, за складниками: знаннєвим, діяльнєним, ціннєним.
7. Розроблено зміст пояснювальної записки до програми з урахуванням змін у її структурі і компетентнісного спрямування.
8. Надана свобода вчителю у формуванні розподілу годин між розділами курсу, можливості змінювати послєдовність вивчення розділів, переносити питання змісту із класу в клас.
9. Надана повна свобода щодо тематики формування навчальних проектів, виконання лабораторних робіт.

В. Гудзь,
керівник робочої групи

ХІМІЯ. 7-9 КЛАСИ

Зусилля членів робочої групи зосереджувались на виявленні резервів змісту навчальної програми з хімії щодо впровадження компетентнісного підходу; предметному наповненні інтегральних змістових ліній; опрацюванні пропозицій, висловлених під час громадського обговорення програми.

1. Проаналізовано всі зауваження до навчальної програми, враховано слушні пропозиції, спрямовані на тлумачення основних закономірностей, усунення зайвої деталізації фактичного матеріалу, уточнення формулювань, загального редагування тексту.
2. У теоретичній частині програми вилучено деякі приклади хімічних сполук і реакцій, що переобтяжують чи дублюють зміст. Акцентовано екологічний і здоров'язбережувальний аспекти. У темі з органічної хімії структуровано чинний зміст; посилено увагу до актуального нині питання переробки нафти і застосування її продуктів (описовий матеріал, без використання хімічних формул). Практичну частину оновлено завдяки дослідям з використанням засобів ужиткової хімії (у чинних межах).
3. Не враховано пропозиції, що суперечать Державному стандарту, не відповідають віковим особливостям учнів, стосуються навчання хімії у старшій школі або проблем методики навчання.
4. Розкрито компетентнісний потенціал навчального предмета, укладено таблицю, в якій кожен ключову компетентність скорельовано з предметним змістом і навчальними ресурсами для її формування.
5. Результати навчання визначено згідно зі структурою компетентності, за складниками: знаннєвим, діяльнісним, ціннісним. Посилено діяльнісний і ціннісний компоненти.
6. У кожній темі програми визначено предметний зміст, що розкриває наскрізні змістові лінії. Діяльнісний і ціннісний компоненти результатів навчання скорельовано з цими лініями.
7. Переструктуровано рубрики програми, що спростить використання її.
8. Доопрацьовано пояснювальну записку до програми з урахуванням змін у її структурі і компетентнісного спрямування навчання хімії.
9. Не враховано пропозицію від групи біологів щодо міжпредметних зв'язків курсів біології і хімії з таких причин:
  - 1) вивчення теми, присвяченої органічній хімії, наприкінці 9-го класу дістало численні нарікання у зв'язку зі складністю структури органічних речовин. Перенесення теми на початок навчального року ще більше загострить проблему;
  - 2) перестановка теми не є доцільною, оскільки складні органічні речовини, важливі для курсу біології, вивчають у курсі хімії наприкінці теми «Початкові поняття про органічні сполуки», а в курсі біології – на початку навчального року.

Л.Величко, керівник робочої групи

ІНФОРМАТИКА. 5-9 КЛАСИ

Робочою групою було розглянуто всі пропозиції щодо зміни програми, які надійшли від громадськості через платформу ЕдЕра. Певна частина пропозицій не могла бути задоволена в рамках теперішнього процесу, наприклад, щодо поділу інформатики на два предмети; ці пропозиції відхилено.

1. Розкрито компетентнісний потенціал навчального предмета, у пояснювальній записці наведено таблицю, де вказано, як розкриваються в предметі ключові компетентності.
2. Пояснено, як відображаються в предметі наскрізні змістові лінії.
3. У кожній темі розкрито компетентнісні результати навчання згідно зі структурою компетентності, за складниками: знанневим, діяльнісним, ціннісним. Стовець очікуваних компетентнісних результатів наведено зліва, стовець змісту навчального матеріалу – справа.
4. Видалено частини пояснювальної записки, що не стосуються власне навчального предмету, наприклад посилання на санітарні норми.
5. Видалено кількості годин, що відводяться на вивчення окремих тем, однак до пояснювальної записки додано вимогу, що на вивчення тем лінії «Основи алгоритмізації та програмування» має відводитися не менше 40% навчального часу у 5–8 класах і не менше 30% навчального часу у 9 класі.
6. З усіх класів видалено теми «Повторення вивченого» та «Проектна діяльність». Проектну методичку рекомендується застосовувати протягом всього навчального року, а не однієї теми.
7. Виконано такі перенесення тем між класами:
  - a. Матеріал теми «Служби та ресурси Інтернету» із 6 класу поділено між 5 та 7 класами; роботу з електронною поштою перенесено в 7 клас.
  - b. Комп'ютерну графіку перенесено з 8 класу у 6-й.
  - c. Тему «Текстовий процесор» перенесено з 9 класу у 8-й та перейменовано.
  - d. Тему «Створення та публікація веб-ресурсів» перенесено з 9 класу у 8-й.
  - e. У 9-й клас додано теми «Основи баз даних» і «3D-графіка».
8. Впорядковано матеріал в темах, що вивчаються концентрично: у текстовому процесорі в 5 клас перенесено роботу зі списками, а в табличному процесорі діаграми тепер вивчаються лише в 9 класі.
9. Уникнуто надмірної деталізації змісту навчального матеріалу та вимог до навчальних досягнень.
10. Додаток із переліком компетентнісних задач винесено в окремий документ.
11. З метою дотримання міжпредметних зв'язків робочій групі з оновлення програми з математики запропоновано перенести теми «Координатна площина» та «Від'ємні числа» у 5 клас.

ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ. 5-9 КЛАСИ

У змісті навчальної програми, крім іншого, впроваджено алгоритм роботи учителя, який дозволить йому організувати навчальний процес у дусі «Нової школи» з неухильним дотриманням усіх положень чинного Держстандарту середньої освіти.

Основні зміни змісту програми були пов'язані з тим, щоб посилити її сильні сторони, які водночас, не є чимось новим для учителів трудового навчання. Такою «сильною стороною» є метод проектів, який у попередній програмі поєднували із застарілими принципами побудови змісту освіти, що не дозволяло у повній мірі реалізувати переваги цієї інноваційної технології.

Для повноцінного *запровадження проектної технології* у змісті трудового навчання учнів необхідно звільнити учителя від жорсткої регламентації навчального часу, дозволити учителю та учням більш творчо обирати вид практичної роботи, об'єкт проектування, матеріали і технології для реалізації проекту — конструювати навчальний процес, який буде значимим у першу чергу для учнів. Тому основні зміни змісту навчальної програми для створення її нового проекту, були пов'язані із наступними кроками:

Перший крок. Зміст програми структуровано навколо учнівського проекту з визначенням кінцевого результату у вигляді *«очікувань навчально-пізнавальної діяльності учнів»*, які є спільними як для технічних так і для обслуговуючих видів праці. Вказані очікування є той «обов'язковий мінімум», який повинні засвоїти учні. Шлях для досягнення цієї мети — творча робота учителя та учнів. Інструментом досягнення мети є проектна технологія.

Другий крок. Наслідком першого кроку є трансформація обов'язкової для вивчення частину навчальної програми — основні її теоретичні і практичні складові було скорочено, систематизовано за класифікацією Блума і перенесено у частину *«очікувань навчально-пізнавальної діяльності учнів»*.

Третій крок. Опрацьовано і вдосконалено частину програми, яка допомагає учителю організувати проектну діяльність учнів — було укладено перелік об'єктів проектування та можливих технологій, за якими вони можуть виконуватись. Ця робота ґрунтувалась на ретельному аналізі висловлених пропозицій, реальної роботи сучасного учителя, також врахування реальних можливостей шкільної майстерні.

За рахунок вище зазначених скорочень змісту навчального матеріалу та значного його перегрупування, збільшено можливість створення нових умов роботи учителя, набуття ним автономії у плануванні і організації проектної діяльності школярів. Така автономія проявляється не лише у самостійному розподілі учителем навчальних годин, але й можливості самим учням конструювати у співпраці з ним навчальне середовище, що зорієнтоване на їхні потреби, навчальні інтереси, дозволяє реалізувати їх творчий потенціал.